

КОНФЛІКТ ТА КОЛІЗІЯ ЯК РІЗНОВИДИ ПРОТИРІЧЧЯ У ПРАВІ

CONFLICT AND CONFLICT AS A KIND OF CONTRADICTION IN THE LAW

Ленгер Я.І.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена з'ясуванню питання існування протиріччя у праві та його основних різновидів, таких як конфлікт та колізія. Проаналізовано основні напрями та тенденції визначення категорій «конфлікт» та «колізія». Встановлено, що колізія та конфлікт перебувають у тісному зв'язку, при цьому маючи свої власні специфічні ознаки.

Ключові слова: протиріччя, конфлікт у праві, соціальний конфлікт, правова колізія.

Статья посвящена выяснению вопроса существования противоречия в праве и его основных разновидностей, таких как конфликт и коллизия. Проанализированы основные направления и тенденции определения категорий «конфликт» и «коллизия». Установлено, что коллизия и конфликт находятся в тесной связи, при этом имея свои собственные специфические признаки.

Ключевые слова: противоречие, конфликт в праве, социальный конфликт, правовая коллизия.

The article is devoted to clarifying the existence contradictions in the law and its main varieties such as conflict and conflict. The basic directions and tendencies determining the categories of conflict and conflict. Found that conflict and conflict are in close connection with having their own specific features.

Key words: conflict, conflict in law, social conflict, legal conflict.

Актуальність дослідження. Більшість учених нерозривно пов'язують колізію норм та індивідуально-правових приписів і правовий конфлікт, але при цьому існують різноманітні, часто діаметрально протилежні погляди на співвідношення цих категорій. Насамперед варто зупинитися на характеристиці правового конфлікту та тієї ролі, яку він відіграє у вітчизняній системі законодавства. Важливості цьому дослідженню надає модель розуміння зазначених явищ за принципом співвідношення «загальне – особливе», де загальним є з'ясування конфлікту та колізії як соціальних явищ, що мають закономірні причини виникнення та особливості, а особливим – визначення специфіки правового забарвлення конфлікту та колізії у процесі життєдіяльності суспільства та становленні держави.

Правовий конфлікт та правове протиріччя були предметом дослідження теоретиків права, галузевих правників та науковців інших галузей знань. Специфічний характер має дослідження правового конфлікту та протиріччя у праві в діалектичній єдності їхнього змісту і форми як паралельних, з одного боку, та взаємопов'язаних форм існування суспільства та його суб'єктів – з іншого.

Колізія у праві (або ж протиріччя у праві, як донедавна називали деякі теоретики цю категорію) перебуває у тісному взаємозв'язку із правовим конфліктом. На позитивному чи негативному аспектах прояву такого варто детальніше зупинитися, оскільки дослідження колізії, конфлікту та низки пов'язаних із ними явищ є необхідним для комплексного вирішення поставленої проблеми.

Аналіз останніх джерел та публікацій. У юридичній науці питання правової колізії, конфлікту у праві, соціального та правового протиріччя досліджувалися такими відомими теоретиками права, як В.Н. Кудрявцев, О.Я. Басєв, Ю.А. Тихомиров, О.Ф. Скакун, С.В. Бобровник тощо.

Метою статті є спроба проаналізувати соціальне та правове протиріччя, визначити роль та місце правового конфлікту та колізії серед багатоманітності соціально-правових явищ та з'ясувати їх співвідношення між собою.

Виклад основного матеріалу. Весь світовий досвід людства, починаючи з первісно-общинного ладу, безперечно свідчить про існування протиріччя у суспільному житті.

Соціальні протиріччя, безумовно, мають загальні риси із протиріччями живої та неживої природи, однак вони мають і свою специфіку, зумовлену особливостями соціальної форми руху матерії. Соціальним протиріччям влас-

тивий суб'єктивний фактор, котрий починає діяти, коли об'єктивні протиріччя вимагають від людей підходу до них і такий стає можливим.

Соціальне протиріччя, на думку О.В. Майстренка, – це відношення між протилежностями в соціальних проявах, що виникають у процесі розвитку сфери соціальних відносин, які відображають тенденції цього розвитку [5, с. 29].

Соціальні протиріччя у суспільстві відіграють двояку роль: з одного боку, вони є джерелом соціального розвитку, і в цьому полягає їх позитивна сторона. З іншого боку, вони породжують соціальну напругу, конфлікти, кризові явища.

Слід розмежовувати поняття соціального протиріччя та конфлікту. Під визначенням поняття конфлікту найчастіше ми стикаємося зі спробою підвести його під більш широку категорію протиріччя. Проте такий спосіб тягне за собою ігнорування специфіки саме конфліктних відносин. Тому таке підведення окремого під загальне недостатнє, а деколи і хибне.

І протиріччя, і конфлікт дуже близькі між собою. Протиріччя виражає слабке місце у структурі соціальної системи. Але протиріччя не завжди обов'язково тягнуть за собою конфлікти. Протиріччя можуть досить тривалий час існувати в суспільстві та не викликати конфлікту. Для такого перетворення потрібна протилежність інтересів та відповідна мотивація поведінки. Поки така протилежність не усвідомлена, конфлікт не настає. З цієї позиції конфлікт є насамперед усвідомленим протиріччям, що полягає у протилежності сторін, що готові вжити певних заходів та дій.

В українській науці досить довго наявність конфліктів не сприймалася. Якщо деякі з них і сприймалися, то як чужорідне тіло, котре не заслуговує зовсім ніякої уваги з боку науковців. Стверджувалося, що соціальні конфлікти характерні для антагоністичних формацій (рабовласництва, феодалізму, капіталізму) та є неприйнятними для сучасного суспільства. В 70-80-х рр. XX ст. у радянській науці більша увага почала приділятися питанням, що стосуються дослідження протиріччя у праві. Але ефективне вирішення та попередження колізій у системі права, розроблення комплексу правових заходів для уникнення переходу колізії у стадію конфлікту можливе тільки у разі їх дослідження у взаємозв'язку з іншими соціальними протиріччями у праві. Правовий конфлікт – один із видів соціального конфлікту. Правовим конфліктом варто вважати

той конфлікт, в якому спір безпосередньо пов'язаний із правовідношенням сторін, і, як наслідок, суб'єкти, мотивація їхньої поведінки, а також об'єкт конфлікту наділені правовими ознаками.

Правовий конфлікт зі своїми ознаками фіксується певним чином у Конституції, це, наприклад, заборона порушення конституційних принципів устрою, держави.

Правовий конфлікт, як і будь-який соціальний конфлікт, проходить свої фази. В.Н. Кудрявцев у своїй роботі відзначає, що в основі юридичного конфлікту може лежати різне тлумачення і розуміння (або недотримання, порушення) будь-якої норми права (уповноважуючої, забороняючої, зобов'язуючої) [2, с. 29]. Однак не варто ототожнювати соціальні конфлікти та конфлікти у праві. Останні відображають лише певні одинокі випадки заострення юридичних протиріч.

Протиріччя, протилежності, відмінності перетворюються у конфлікт тоді, коли починають діяти сили, що є їх носіями. Варто зазначити, що крім конфлікту у структуру соціально-юридичних протиріч входить ціла низка інших соціальних явищ.

Як справедливо відмічає О.Я. Басв, конфлікт – тільки одна із багатьох форм прояву та розвитку діалектичного протиріччя поряд, наприклад, із невідповідністю тощо [2, с. 32].

Можна констатувати, що правовий конфлікт завжди виражає соціально-правове протиріччя, тобто юридичну колізію загалом. Але помилковою є думка, що будь-яке юридичне протиріччя (колізія) є правовим конфліктом.

Так, відповідно до ст. 25 та ст. 37 Закону України «Про місцеве самоврядування» місцеві ради та їх виконавчі органи можуть вирішувати питання про найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, що є на території відповідного населеного пункту [3]. Наразі у вищевказаному законі не визначено, що ці питання можна приймати тільки після схвалення їх територіальною громадою. Отже, законодавство не встановлює обов'язок органів місцевого самоврядування узгоджувати назви вулиць із територіальною громадою. Територіальна громада повинна сама вирішувати, яким чином назвати чи перейменувати певну вулицю, залежно від культурної спадщини. Як правило, думкою населення нехтують, питання вирішується в односторонньому порядку органами місцевого самоврядування. При цьому органи користуються необізнаністю населення та його небажанням здійснювати активні дії щодо відстоювання власної позиції. Результатом таких взаємовідносин може бути настання конфліктної ситуації.

Варто погодитися з думкою, що як важливу передумову конфлікту доцільно виділити насамперед відмінності у праворозумінні як базові для формування правової свідомості. Оскільки визначення права викликає певні труднощі, жодне з відомих теоретичних визначень так і не стало загально-визнаним. Причиною цього є суперечки прихильників природного права. Для одних право – не що інше, як сукупність норм, що застосовуються судами, інші вбачають ідеальну модель поведінки і відмовляються ототожнювати право з нормами, якими керуються приватні особи, органи та суди у своїй діяльності. Спір між розумінням права як виразника загальнолюдських цінностей та як «писаного» права, норм законів та інших актів набув практичної значущості. У цьому контексті варто було би звернути увагу на можливість подолання колізії між писаними правовими нормами і демократичними правовими принципами шляхом визнання актів дефектними, неконституційними, незаконними тощо.

У правовій науці широко розповсюдженим став підхід, відповідно до якого не вирішена своєчасно правова колі-

зія є причиною правового конфлікту. Найбільш повною є думка Ю.А. Тихомирова, котрий відзначає, що різниця у правових поглядах, які відображають неоднаковий рівень правосвідомості та правової культури, є першопричиною майбутніх правових конфліктів. Правовий нігілізм, викривлення змісту норми, довільний вибір різних норм – ось межі таких думок та поглядів, і як наслідок – «недотримання», «порушення», «уникнення». Формуються негативні правові мотиви, що проявляється у виданні актів із порушенням їх ієрархії, компетенції суб'єктів тощо [5, с. 56]. У подальшому конфлікти переходять у стадію юридичного спору, коли можна вирішити питання шляхом домовленостей і угод. Остаточне рішення при цьому може привести до відновлення попереднього юридичного стану або до формування нового.

Невирішена колізія може привести до конфліктної ситуації. Проте цей зв'язок не варто розглядати в односторонньому порядку, оскільки конфлікт може привести або бути причиною колізії у праві.

Але попередження та уникнення протиріч, особливо правових, всередині правової системи, ненадання їм можливості розростатися та вжиття всіх заходів до врегулювання є дуже важливим сьогодні, оскільки вплив конфліктів значно зріс у сучасній правовій системі. Це зумовлено низкою факторів. Перше місце серед них займає зміна економічної основи суспільства, закріплення різних форм власності, її перерозподіл і необхідність їх правового регулювання. Крім того досить важлива роль відведена соціальним передумовам. Істотними є також і політичні фактори, які полягають у необхідності формування правової держави, що діє в межах політичного плюралізму. Як показав історичний досвід УРСР, політична одноманітність, що властива тоталітаризму та командно-адміністративній системі управління суспільством, відсутність опозиції веде тільки до зовнішнього «благополуччя». У виборах того часу до вищих органів влади по суті відсутньою була боротьба за місце в парламенті, оскільки до виборчого бюлетеню заносився тільки один кандидат. У результаті політична та моральна відповідальність депутата перед виборцями нівелювалася.

На відміну від цього багатопартійність, наявність опозиції в системі демократичних інститутів легалізує наявність різних політичних інтересів неоднакових політичних сил. Звідси – невідворотність протиріч та конфліктів. Для конструктивного розвитку демократії важливим є своєчасне вирішення політичного конфлікту, а не його заборона.

Зіставляючи категорії «конфлікт» та «протиріччя», варто погодитися з думкою С.В. Бобровник про те, що протиріччя можуть здійснюватися в односторонньому порядку, що неможливо для конфліктної ситуації, яка завжди передбачає взаємодію суб'єктів [1, с. 156].

Висновки. Отже, можна вказати на те, що протиріччя є об'єктивною передумовою конфлікту. Протиріччя породжують конфлікт, проте самі ним не являються. Проте конфлікт не варто пов'язувати тільки із протиріччям як об'єктивним складником, оскільки він ґрунтується ще і на волі суб'єкта, його негативній поведінці. Отже, конфлікт, на відміну від протиріччя, має суб'єктивно-об'єктивний характер, а останнє – тільки об'єктивний. Дослідження соціально-правових протиріч носить комплексний характер та є важливим для уникнення, виявлення, розв'язання колізій у праві. За відсутності поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову конфлікти не мали місця. Зараз ситуація корінним чином змінилася. Конституцією легалізована можливість виникнення протиріч та спорів між незалежними гілками державної влади та між різними суб'єктами нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобровник С.В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія / С.В. Бобровник. – К. – Вид-во «Юридична думка». – 2011. – 384 с.

2. Денисенко В.В. Коллизии правовых актов и механизм их разрешения (теоретико-правовой аспект): дисс. на соискание ученой степени кан. юрид. наук, специальность 12.00.01./ В.В. Денисенко; Санкт-Петербургский Государственный Университет. – С.-Петербург. – 2004. – 218 с.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

3. Майстренко О.В. Теоретико-правові аспекти колізій в законодавстві України: дис.... на здобуття наукового ступеня кан. юрид. наук, спеціальність 12.00.01./ О.В. Майстренко; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. – 2008. – 226 с.

4. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право: учеб. и науч.-практ. Пособие / Ю.А. Тихомиров. – М. – 2003. – 394 с.

УДК 342.2

ГЕНЕЗА ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В КОНСТИТУЦІЙНИХ АКТАХ УКРАЇНИ

GENESIS REFLECTION OF THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN CONSTITUTIONAL ACTS UKRAINE

Фаловська І.М.,
суддя

Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

У статті досліджуються питання розвитку та трансформації закріплення принципу рівності в конституційних актах, які діють на території України з початку ХХ століття. Розкриваються особливості відображення принципу рівності в контексті відповідної історичної епохи та розвитку державницької думки. Відзначається, що положення чинної Конституції України свідчать про досягнення високого рівня у розробці і декларуванні принципу рівності. Безумовно, закріплення в Основному Законі вказаного принципу, який відображається у багатьох нормах Конституції у різних варіаціях, є вагомим підґрунтям становлення України як демократичної, соціальної та правової держави.

Ключові слова: Конституція України, принцип рівності, конституційні акти, розвиток принципу рівності, рівність.

В статье исследуются вопросы развития и трансформации закрепления принципа равенства в конституционных актах, которые действуют на территории Украины с начала XX века. Раскрываются особенности отражения принципа равенства в контексте соответствующей исторической эпохи и развития государственной мысли. Отмечается, что положения действующей Конституции Украины свидетельствуют о достижении высокого уровня в разработке и декларировании принципа равенства. Безусловно, закрепление в Основном Законе указанного принципа, который отображается во многих нормах Конституции в разных вариациях, является весомым основанием становления Украины как демократического, социального и правового государства.

Ключевые слова: Конституция Украины, принцип равенства, конституционные акты, развитие принципа равенства, равенство.

The author of the article examines the development and transformation consolidate the principle of equality in constitutional acts that operated in Ukraine since the beginning of the 20th century and today. Disclosed features reflect the principle of equality in the context of the historical era of statehood and opinions. It is noted that the provisions of the current Constitution of Ukraine indicate a high level of development and the declaration of the principle of equality. Of course, fixing the Basic Law this principle, which appears in many norms of Constitution in different variations, is an important basis for the formation of Ukraine as a democratic, social and legal state.

Key words: Constitution of Ukraine, principle of equality, constitutional acts, development of the principle of equality, equality.

Постановка проблеми. Ідеї побудови Української держави як демократичної, правової і соціальної неодноразово знаходили свій прояв у працях українських мислителів та державних діячів на протязі багатьох століть. Розвиток політико-правової думки в цьому напрямі передбачав серед іншого й закріплення принципу рівності як основоположної ідеї прогресивного розвитку суспільних відносин та відносин держави та особи.

З позицій моралі як одного з елементів права, як загальної категорії та принципу верховенства права рівність людини, що розуміється сьогодні також і як складник концепції прав людини, впливає з гідності людини – властивості, яку вона отримує від народження і яка є притаманною усім людям, тобто її цінності як такої, незалежно від будь-яких біологічних чи соціальних властивостей. Рівність людини серед інших людей, таким чином, являє собою соціальний ідеал, що проявляється протягом усієї історії людства і по-різному обґрунтовується, або як ключова цінність демократичного суспільства, або як принцип справедливості у політичних цінностях [4, с. 21].

Стан дослідження. Аналіз вітчизняної правової науки показує, що досі не визначено та не встановлено чітких граней розуміння принципу рівності, його відображення в конституційних документах сучасної епохи розвитку України. Це використовується ідеологами противників

ідеї української незалежності, соборності та суверенності з метою введення в оману щодо демократичних засад українського суспільства. Звернемося до розгляду цього поняття.

У науці проблеми розуміння правової рівності як конституційного принципу, а також історії його становлення у вітчизняній правовій думці вже досліджувались у працях таких вчених, як С.Б. Боднар, О. Васильченко, Г. Журавльова, І.К. Полховська, С.П. Рабінович, М. Савчин, О.Ф. Скакун, Ю.М. Тодика, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та ін. Однак складність озвученої проблеми потребує детального з'ясування, зважаючи на певні аспекти розвитку політико-правової думки в Україні та її переосмислення у наш час.

Виклад основного матеріалу. До революційних подій у Російській імперії в останній були специфічні авторитарно-монархічні засади побудови суспільних відносин, що відповідно зміщувало акценти у питаннях пріоритету інтересів держави над інтересами особи. Розпад монархічної імперії під тиском різноманітних політичних опозиційних сил привів до внесення в політичну риторичку ідеї формування української державності як у складі імперії, так і як самостійної держави. Поряд із цим формуються та закріплюються прогресивні ідеї, засновані на приматі принципів права та пріоритеті прав і свобод кожної лю-